

Ph.D. Értekezés

Régiók fejlődése, divergenciája Lengyelországban

(munkahelyi vitaanyag, értekezés tézisei)

Programvezető:
Dr. Buday-Sántha Attila

Témavezető:
Dr. Hajdú Zoltán

Készítette:
Pusztai József

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Közgazdaságtudományi Kar
Pécs, 2009.

1. A KUTATÁS CÉLJAI, MUNKAHIPOTÉZISEI ÉS MÓDSZEREI

Munkám során az elsődleges célkitűzés Lengyelország regionális gazdaságtanának és politikájának tanulmányozása, elemzése és a konvergencia-tendenciákkal kapcsolatos következtetések levonása volt, különös tekintettel az utolsó tizenöt évre.

A felvetett hipotézis: (minden kormányzati és EU-erőfeszítés ellenére) az elmúlt tizenöt évben a lengyel régiók gazdasági-társadalmi divergenciája volt megfigyelhető. A kutatás során tudományos eredményként a következő *tézist* fejtettem ki:

Lengyelországban az elmúlt tizenöt évben egyértelműen nőttek a regionális különbségek társadalmi és gazdasági szempontból is, amit sikerült matematikai egzaktsággal is bizonyítani. Ennek okaiként (több más tényező mellett) a centralizált szocialista nagyipar leépülését, az eltérő mezőgazdasági birtok- és tulajdonosi szerkezetet, eltérő öröklött történelmi fejlettséget és környezeti állapotokat, ill. a humántőke különböző fokú fejlettségét találtam. A központi erőfeszítések, mint pl. az autópálya építések, felsőoktatási intézmények számának drasztikus növelése, EU források bevonása stb. csak mérsékelni tudta a divergencia folyamatát, de megállítani nem.

Lengyelország szocialista iparosítása előtti korszakok jelentős regionális eltéréseit a szocialista korszak csökkentette (különösen a nyolcvanas években egységesen lefelé nivellálta), de nem szüntette meg. Azonban nem alakult ki olyan jelentős fővárosi koncentráció, mint hazánkban, mivel a vajdasági központok mindegyike jutott központi erőforrásokhoz. A rendszerváltás előtt tehát csekély regionális konvergencia volt a jellemző, a rendszerváltás után viszont a trend megfordult. Fontos megjegyezni, hogy különösen a nyolcvanas években a regionális konvergencia általános leromlást jelentett, míg a fordulat utáni divergencia mellett a leszakadóbb térségek esetében is jelentős a javulás társadalmi és gazdasági tekintetben is. A lengyel példa (részben) érvényes a többi rendszerváltó európai országra is. Az ország a transzformációs gazdaságok éllovasa, amely messze a legnagyobb politikai és gazdasági súllyal rendelkezik közülük, így az ország útkeresése, politikai-gazdasági „mozgásai” jelentősen kihatnak mindannyiunk jövőjére. Így az általuk kidolgozott és folyamatosan megvalósított komplex regionális kohéziós megoldások sikerében minden újonnan csatlakozott ország érdekelt, márcsak a közös tapasztalatok okán is. Lengyelország európai- és világpolitikai szerepe kitüntetett a térségben, egyrészt 40

milliós lakossága, 11 milliós amerikai emigrációs populációja, közel egymillió franciaországi jelenléte okán, másrészt pedig integratív szerepe folytán is, hiszen az ellentétekkel tűzdelt rendszerváltó országok közötti bonyolult és terhelt viszonyrendszerben Lengyelországnak van a legkisebb kölcsönös elutasítottsága. Mindezek együtt kiemelten indokoltá teszik az ország vizsgálatát a térségben.

A fenti hipotézis elvetését/megerősítését egyrésztől gazdasági, társadalmi elemzések feldolgozásával, széles statisztikai adatbázis felvonultatásával és elemzésével, ill. kisebb részt személyes interjúkkal (vállalatvezetők, kutatók, adminisztráció) támasztottam alá. A szekunder források elemzése (quantitative analysis) volt a döntőbb faktor, míg az interjúk (semi-structured interview, mivel az előre elhatározott kérdésektől többször el kellett térni, ill. a megkérdezettek képzettségi, szociológiai háttere nagyon eltérő volt) kiegészítésként szolgáltak.

Másrésztől a neoklasszikus növekedési modell egy kiterjesztett változatának az elemzésével és verifikálásával végeztem el a hipotézis tesztelését. Hasonló elemzésre ugyan található példa a szakirodalomban (USA, Japán, Kína stb. országok esetében - lásd Barro-Sala-i Martin), azonban kelet-közép-európai ország esetében, magyarországi publikációban (Nemeskéri, 2003) (ismereteim szerint) nem történt eddig erre kísérlet.

Ezért a témaválasztás úgy szakmai hiánypótlásnak, mind pedig gyakorlati szükségszerűségnek is tekinthető. Fontosnak tartom, hogy a jövőben a makroökonómiai növekedési modellek (s nem csak a neoklasszikus modellek) további tesztelése/verifikálása egyre több ország régióinak esetében megtörténjen.

Az összetett téma, a nagy adathalmaz és információs anyag létezése miatt kutatásaim során – a teljesség igénye nélkül – megkíséreltem a téma történelmi-földrajzi aspektusaira vonatkozó széles szakirodalom releváns feldolgozását is. Ugyanakkor komoly nehézségekbe ütköztem a téma gazdasági-társadalmi vonatkozású (regionális szempont) szakirodalmának összegyűjtése terén. Kis mértékben földolgozott, kevés forrás állt rendelkezésemre.

2. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETE

A dolgozat szerkezete a következő fejezetekből áll:

2.1. Lengyelország általános ismertetése

Földrajzi elhelyezkedés és a népesség nem magyarázó tényezők, mivel Lengyelország etnikai és felekezeti szempontból Európa leghomogénebb országa.

2.2. Lengyelország története

A mai országterület történelmileg differenciált fejlődési utat bejáró régiókból állt össze, amelynek hatása mindmáig érezhető. Elegendő itt a többszöri felosztásra, ill. a 2. világháború utáni 200 km-es határeltolásra gondolni. A szocialista rendszer sem tudta felszámolni a jelentős regionális különbségeket (habár csökkentette azokat), ugyanakkor a világ gazdaság többi részéhez képest (különösen a hetvenes-nyolcvanas évekre) egységesen deprimálta a gazdasági fejlettségüket. A történelem, mint magyarázó tényező jelentős az ország regionális különbségeinek a megértésében.

2.3. Lengyelország regionális gazdasági és politikai folyamatainak makro- és regionális szintű elemzése (különös tekintettel a kilencvenes évekre)

A kilencvenes évek első éveiben négy fő változtatást kellett sikeresen végrehajtania a kormányzatoknak, a gazdaságnak és természetesen az egész társadalomnak.

- Strukturális igazodás és a világ gazdasági vérkeringésbe való integrálódás:

A központi tervgazdaságról a piacgazdaságra való áttérést az első demokratikus kormány sokterápiás gazdasági programjával hirdette meg. Megváltoztatták a gazdaságot és a társadalmat érintő szinte összes törvényt.

- Nemzetgazdasági változások:

Balcerowicz pénzügyminiszter az infláció radikális letörését tartotta elsődleges feladatának, felsorolásszerűen a programja lényeges elemei:

- A vállalati szféra számára nyújtott támogatások leépítése
- Leértékelés és a zloty részleges konvertibilitása
- 1991-ben újabb leértékelés

- Strukturális változások:

Elindították a részvénytársaságokká alakított állami nagyvállalatokra is kiterjedő privatizációs programot. A részvényeket a management (MBO), külföldi befektetők, befektetési alapok, ill. a dolgozók vásárolhatták meg (a magyarországi MRP-hez hasonlóan). 1990-ben elkészült a csódtörvény, amely szigorú pénzügyi üzletmenetet

követelt meg a vállalatoktól. Több-kevesebb sikerrel alkalmazták az ún. voucher-es privatizációt, ami kuponos privatizációként vált ismertté néhány kelet-európai országban.

Az első években végrehajtott árfelszabadítás, a legtöbb állami szubvenció megszűnése, jelentős gazdasági átrendeződést eredményezett az egyes iparágak vagy vállalatok javára, ill. hátrányára.

- Decentralizáció:

Elindították a közigazgatási reformot jelentő változásokat.

- A regionális különbségek alakulása:

A regionális különbségeket illetően a szakirodalom (pl. Baltowski, M., Mickiewicz, T. 2000) gyakran azt a csoportosítást használja, amelyben külön kezeli a kommunista időszakból eredő regionális különbségeket és a rendszerváltás után keletkezett regionális eltéréseket, korábbi, ill. új regionális különbségeknek nevezve.

- Korábbi regionális különbségek:

Az ország regionális különbségei a XX. század előtti időkben gyökereznek. A lengyelországi regionális folyamatok megértéséhez, értelmezéséhez elengedhetetlen a történelmi örökség tanulmányozása.

A szocialista rendszer, habár csökkentette (pl. a nehézipar sakközpontú fejlesztése), a nagy regionális különbségek jelentős mérséklését nem tudta megvalósítani (pl. a 70-es évektől rendkívül szűkösen felhasználható erőforrások, a merev képzési struktúra, stb. miatt).

2.4. Regionális fejlődés szempontjából releváns tényezők

- Környezetvédelem, környezeti állapot

A lengyel gazdaság a legtöbb szektorban teljesítette azon feladatokat, melyeknek célja a természeti környezet állapotának javítása és megőrzése. Mindezek következtében csökkent a kibocsátott por, kéndioxid és nitrogénoxid mennyisége. A korábbi évekhez viszonyítva nőtt az ipari termelés és csökkent a fölhasznált vízmennyiség. Ugyanakkor növekedett a tisztított szennyvíz mennyisége. A környezetbarát technológiák alkalmazása terén a mezőgazdaság járt elől. Megállapítható, hogy a rendszerváltás óta a környezet állapota általában javult, aminek főbb okaiként a nagyobb közérdeklődést és publicitást, az egészségesebb életmódra való törekvést, a szigorú uniós szabályokat, a korszerűbb technológiát ill. a szocialista típusú nehézipar leépülését találtam. Természetesen továbbra is a nagyvárosok és a korábbi iparvidékek (Szilézia) a leginkább terheltek környezeti szempontból, legkevésbé pedig a dél-keleti és keleti régiók.

- Mezőgazdaság

A lengyel agrár- és környezetgazdaság a birtok-koncentráció, a nagyon jelentős uniós transferek, az egyre sikeresebb piaci igazodás és az ökológiai szemléletű termelés előtérbe kerülése stb. miatt a közeljövőben az ország egyik jelentősebb húzóágazatává válhat, de legalábbis biztosan megszűnik jelentős társadalmi és gazdasági teherként lenni. Még annak ellenére is, hogy sem a birtok szerkezet, sem pedig a szakosodottság és tőkeellátottság nem optimális jelenleg.

- Népeség és munkaerőpiac

A munkanélküliség csökkenése az elmúlt hat év tapasztalatai alapján a fentebb vázolt okok miatt sikeres (rugalmasabb képzési struktúra, kimagaslóan gyors gazdasági növekedés, rendkívül mobil munkaerő, mezőgazdasági fejlődés, jelentős uniós pénzalapok megnyílása, infrastruktúra gyors ütemű fejlesztése stb.), a kutatók többsége a (Eurostat rendszere alapján számított) munkanélküliségi ráta 10% alá való csökkenését az évtized végére teszi. Ennek ellenére talán ezen a területen állnak fenn a legjelentősebb regionális eltérések, különösen akkor, ha figyelembe vesszük az elérhető jövedelmek szintjét is.

- Infrastruktúra

A korszerű tengeri és regionális légikikötőkhöz, ill. a közepesen fejlett vasúti szállításhoz és közlekedéshez képest a közúti forgalom elmaradottabb, aminek a fejlesztése az infrastruktúra és a komplex regionális gazdaságfejlesztés szempontjából is a következő évek legfontosabb feladata, jelentős regionális eltérésekkel, fontos magyarázó faktorként.

2.5. Az EU-integráció

Az elmúlt négy-öt év összességében:

- Az EU kohéziós politikájának pozitív hatása kisebb az elvárhatónál, a divergencia nem állt le, csak mérséklődött.
- Pontosabb hatékonyság mérési metódusok szükségeltetnek.
- Jobban fókuszáljanak a régiók az oktatásra és az infrastruktúra fejlesztésére.
- Több technikai jellegű segítség kell az új tagállamoknak az EU-tól az adminisztráció és a szabályozás fejlesztésének területén.

- Lengyelország megfelelő testország az egész EU számára a jövő uniós regionális politikájának kialakításához.
- Szabályozás minőségének folyamatos javítása.
- A lengyel régiók alapvetően jól felkészültek és motiváltak az alapok sikeres felhasználására.

2.6. Euro-régiók

Lengyelországban, a hajdani „keleti-blokk” viszonylatában valószínűleg elsőnek kezdtek el foglalkozni a határmenti együttműködés problémájával, elsősorban az ország Németországgal határos területein. Elsőként - német kezdeményezésre - 1991-ben a „Nysa Eurorégió” jött létre. Jelenleg a lengyel határok mentén 15 eurorégió működik. Az együttműködésnek ezen formáját a szomszédos országokon kívül Magyarország és Románia viszonylatában a „Karpát Eurorégió”, Svédországgal a „Pomerania” és „Baltyk”, Lettországgal és Dániával pedig szintén a „Baltyk Eurorégió” keretében alakították ki.

A gyakorlat és a törvények mai állása szerint a lengyel határok mentén nincs mód és szükség újabb eurorégiók létrehozására.

Lengyelország estében az eurorégiók létrehozását nem csupán a „brüsszeli források megcsapolásának” lehetősége, hanem a határon túli jelentős lengyel kisebbségek léte is indokolta, így ezek valós gazdasági és kulturális tartalommal bíró szervezetek. Gazdaságfejlesztő, információ-továbbító és -szervező hatásuk révén jelentősen hozzájárulhatnak a határmenti régiók fejlődéséhez, a divergencia csökkentéséhez.

2.7. Lengyelország regionális fejlődésének jogi háttere

A lengyel intraregionális politika kialakulásában alapvető jelentőségű a közigazgatási és az állam területi szervezésének 1999. január 1-jén életbe léptetett reformja. E törvénnyel Lengyelország elfogadta a háromlépcsős közigazgatási rendszert, aminek következtében ma 16 önkormányzati jellegű vajdaság, 308 kistérség, 65 kistérségi jogokkal rendelkező város és 2489 község működik.

A közigazgatási reform a következő alapelvekre épült:

- **állami szubvenció a vajdaságoknak**, amely az alábbi elvek szerint működtethető:
- **decentralizáció**: nincs hierarchikus alá-főlé rendeltség a viszonyukban, az alacsonyabb

szintű szervek is önállóak és függetlenek, csak a működésük legalitásának az ellenőrzése zajlik központilag,

-dekoncentráció: a helyi és regionális szervezetek hatáskörének széleskörű bővítése a központi hatalom rovására,

-az állam jellege unitárius: a teljes és kizárólagos szuverenitás a központi államhatalom jogköre,

-háromlépcsős közigazgatási rendszer létrehozása, amely vajdaságokból, kistérségekből és községekből áll.

A lengyel regionális politika szempontjából alapvető jelentőségűek az alábbi törvények:

- a vajdasági önkormányzatokról szóló törvény (1998. június 5.),
- az állami közigazgatásról (a vajdaságokban) szóló törvény (1998. június 5.),
- az alapvető háromlépcsős területi közigazgatás bevezetéséről szóló törvény (1998. július 24.),
- a helyi önkormányzatok bevételeiről és gazdálkodásáról szóló törvény (1998. november 28.),
- a regionális fejlődés támogatásának szabályairól szóló törvény (2000. május 12.).

A felsorolt törvények elemzése során kitűnik, hogy a törvények értelmében a vajdaságok egyszerre helyi önkormányzati és állami közigazgatási egységek. Az önkormányzati hatóság az önkormányzat helyi közösségéhez tartozik, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a vajdaság helyi lakosságához. A közigazgatási főhatalom a vajda kezében van, aki állami közigazgatási szervként működik. A vajdaságok (régiók) önálló jogi személyiségű egységek (vajdasági önkormányzatokról szóló törvény, 1998 jún.5. , 6. cikkely), önállóságuk bírósági védelem alá tartozik. A lengyel reformelképzelések a helyi és regionális önkormányzati struktúrák egyszerű átformálásánál tágabb célokat fogalmaztak meg. A reform eredményeképpen a központi kormánynak már nem kell a helyi és a regionális szintekkel összefüggő feladatokat szerveznie és végrehajtania.

A reform után a központi kormányzat ténylegesen a modern demokratikus kormányzás által megkövetelt nemzetközi és globális feladatokra összpontosíthat, biztosíthatja a kiegyensúlyozott nemzeti fejlődést. Az 1999. január 1-jén bevezetett közigazgatási reform nemcsak új kihívásokat jelentett a regionális politikában, hanem új eszközöket is igényelt. A kihívások Lengyelország Európai Unió csatlakozásának kedvező feltételeiből is táplálkoznak. A lengyel államnak megfelelően fel kellett készülnie a

strukturális alapok forrásainak a (szegényebb régiók felzárkóztatását szolgáló, a hanyatló ipari régiók szerkezetváltására, a gazdaság versenyképességének javítására) fölhasználására.

2.8. A vajdaságok gazdasági és társadalmi fejlődésének differenciálódása

Egy adott gazdasági tér fejlődése vagy hanyatlása eltérő módon jelenik időben és térben. Változatos területi-gazdasági struktúrát hoznak létre a helyi, területi adottságok, különbségek. Valós problémaként jelenik meg a hátrányok többszörös halmozódása. Ha ez az állapot időben is elhúzódik, ez a régió teljes gazdasági lemaradását jelentheti.

A kilencvenes évek központi szabályozásai eltérően érintették az egyes régiókat. A globalizáció és a piacgazdaságra való áttérés, valamint az ezen folyamatokkal járó radikális változások, adott területeken egy irányba kumulálhattak hátrányokat vagy előnyöket. Az Unió támogatások, a kormány támogatási és szabályozási politikája próbálta sajátos területpolitikai eszközökkel korrigálni ezeket a folyamatokat, kivédeni, mérsékelni a nem kívánt hatásokat. Az eltérő regionális alkalmazkodóképesség és reakcióidő mögötti okként megfigyelhettük, hogy a területileg elkülönült közösségek belső és külső okok következtében eltérő mértékben képesek saját erőforrásaikat hasznosítani, ill. más mértékben tudnak külső erőforrásokat bevonni saját céljaik elérése érdekében.

Általában a területi elmaradottság és fejlettség történelmi kategória, kialakulása és megváltoztatása is hosszabb időt vesz igénybe (akár évtizedeket). A különböző kauzális tényezők területi hatásai viszont lehetnek tartósak (folyamatosan hatnak) és átmenetiek. A régiókra is vonatkozó szabályozás ma igen gyakran változik, így hatásai kiszámíthatatlanok és rövidtávúak. Általában az a területi egység tudja az ezekből származó esetleges előnyöket kihasználni, amelyik gyorsan tud reagálni a változásokra. Ezek általában a fejlettebb egységek (nagyvárosok).¹ Időben tartósabb előnyöket és hátrányokat jelent az infrastrukturális ellátottságból eredő különbség. Még lassúbb változás várható a komplex területi adottságok tekintetében.

Ebben a dolgozatban a régiók fejlődését három aspektusból közelítem meg és hasonlítom össze egymással. A célom annak bemutatása, hogy a lengyel régiók gazdasági-, társadalmi helyzete milyen 15 évvel a rendszerváltás után, milyen a dinamikájuk, és

¹ Hajdú, Z.(szerk.); „Regional processes and spatial structure in Hungary in the 1990's.” Pécs MTA RKK, 1999.

közelítenek, vagy inkább távolodnak-e egymástól (a fenti értelemben). A régiók fejlődését a tőke három fajtájának: gazdasági (pl. GDP/ fő, infrastruktúra, innovációs képesség stb.), társadalmi (humán) és természeti vizsgálatán keresztül (és a közöttük való kapcsolatokon keresztül) határozom meg.

Föltételezem, hogy a tőketípusok közötti kapcsolatok és annak arányai az adott térség fejlődési pályáját alapvetően határozzák meg. Itt is a vizsgálandó tárgya a vajdasági szint (az ennél kisebb területi egységek esetében nincsenek országos statisztikai adatok).

Lengyelországban nagymértékű területi különbségek mutatkoznak a gazdasági fejlődésben. Az új közigazgatási felosztás némileg enyhítette a helyzetet, de a különbségek továbbra is fennmaradtak.

A Vajdaságok (régiók) területe:

A vajdaságok területileg nagyon eltérőek, a legnagyobb vajdaság közel négyszerese a legkisebbnek (ez a tény már önmagában jelentős regionális eltéréseket hordozhat magában, márcsak a fejlesztési forrásokhoz politikai úton való hozzáférés „súlykülönbsége” miatt is). A legnagyobb és legnépesebb lengyel vajdaság a Mazowiecki régió. Területe 35.579 km², ami az ország területének 11,4%-át jelenti. Legkisebb területtel az opolski régió rendelkezik, nagysága 9.412 km², az ország területének 3%-a.²

A vajdaságok kialakítását nagyjából a történelmi tradíció alapján létrejött határok, kisebb mértékben a gazdasági, társadalmi szerkezetet határozta meg.

1995-2002 között a fajlagos GDP-ben mért területi gazdasági teljesítőképesség régióként 2,43-szorosára nőtt Lengyelországban. Általában fokozódtak az átlag mögött rejtő területi különbségek is.

Fő tendenciaként a GDP-ben mért területi gazdasági teljesítőképesség (1995-2002 között) tovább differenciálódott a vidéki térségek között és a főváros-vidék viszonylatában egyaránt.

A mazowiecki régió vezető szerepe tovább erősödött, dinamikája többszörösen meghaladta más vajdaságokét. A slaski vajdaság, amely még 1995-ben annyira dinamikus fejlődött, mint a mazowiecki vajdaság, 1995 óta fokozatosan visszaszorul, ami a

² Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.”; Year XLIV; Warsaw.

restrukturációs (kohászat, bányászat) problémáknak tulajdonítható. A zachodnioipomorski vajdaság fejlődése is 1997-ban megtorpant a külföldi tőkebevonás csökkenése miatt. A wielkopolski és dolnoslaski régiókban ellenben észrevehető a folyamatos, kiegyensúlyozott fejlődés. A lubelski, és warminsko-mazurski, podlaski, podkarpacki, és swietokrzyski régiókban folyamatos GDP ütemnövekedés jellemző. Ezt természetesen magyarázza a helyreállítási periódusból való kikerülés is, ami után a gazdaság optimálisan egy természetes növekedési ráta felé halad, ez pedig a visegrádi országok esetében 5 % körüli értéknek tűnik hosszútávon. (Ezek a területek a kilencvenes években relatíve lassabban fejlődtek, ennek az okai a mezőgazdasági népesség magas aránya, az eddigi gazdasági bázis elvesztése, ill. a fájdalmas restrukturációs folyamatok, valamint a külföldi tőkebefektetések hiánya.) Ezeken a területeken a csekély fejlődési tényezőt a határmenti kereskedelem jelentette Oroszországgal (Kalinyingrád), Litvániával, Fehéroroszországgal és Ukrajnával. Ezek a vajdaságok lettek az Európai Unió legszegényebb vajdaságai (az öt legszegényebből három Lengyelországban található).

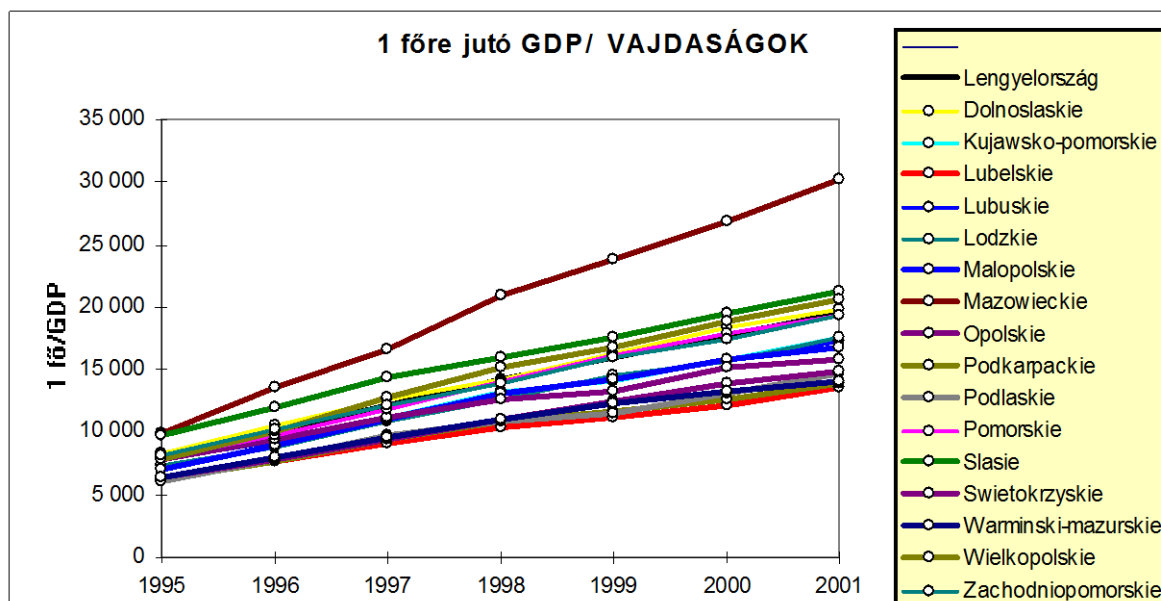
Az alábbi ábrán látható, hogy a GDP-ben mért területi gazdasági teljesítőképességben 1995-2002 között a differenciáltság mind a vidéki térségek között, mind pedig a főváros vidék viszonylatában nőtt (habár a különbség növekedését csökkenő tendencia jellemezte 2001-ben). Varsó dinamikája és gazdasági ereje egyre jobban meghaladja a többi régióét (a második helyen lévő Sziléziához /Slaski/ viszonyított különbség is nőtt).

1. Táblázat: Az egy lakosra jutó GDP különbség aránya 1995-2001 között

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
a legnagyobb és a legkisebb aránya Varsóval	1,64	1,74	1,83	2,01	2,13	2,21	2,22
a legnagyobb és a legkisebb aránya Varsó nélkül	1,62	1,55	1,58	1,54	1,58	1,6	1,55
Varsó és a második legjobb régió aránya	1,01	1,12	1,16	1,30	1,35	1,37	1,42

CSO adatok alapján saját számítások

Összehasonlítva Magyarországgal megállapítható, hogy Lengyelországban a több nagyváros társadalmi –gazdasági súlya miatt a területi különbségek enyhébbek, bár a főváros dinamikája hasonlóképpen jelentősen meghaladja a többi városét.

A régiók versenyképességét meghatározó tényezők közé tartozik a régió innovációs képessége, a KKV szektor fejlettsége, a közvetlen működő tőke jelenléte, az infrastruktúra hozzáférhetősége, a munkaerő képzettsége, a termelékenységi szint és a vele együtt járó foglalkoztatottsági szint stb.

Legmagasabb termelékenységi szinttel mazowiecki, śląski, pomorski, dolnośląski és wielkopolski vajdaság rendelkezik. A legalacsonyabb a świętokrzyski, lubelski, podkarpacki és podlaski régióra jellemző. Magas értékű a foglalkoztatottsági mutató mazowiecki, małopolski, wielkopolski, lubelski és podlaski területén, alacsony a lubuski és warmińsko-mazurski régióban. Néhány esetben a gazdasági aktivitás mutatói nincsenek összhangban a termelékenységgel (lubelski, podlaski), ugyanis a mezőgazdaság dominanciája (a jelen fejlettségi szinten, más jelentős húzóágazat nélkül, szinte egyedülként) a termelékenységet és ezzel együtt a régió versenyképességét is csökkenti, ill. nem képes önmagában dinamizálni.

Összegezve, a versenyképesség és a fejlettségi szint a legmagasabb a pomorski, wielkopolski, mazowiecki, małopolski és a śląski vajdaságokban. Erős pozíciójuk a termelő szektor magas szintjének és hatékonyságának, valamint a fejlett infrastruktúrának köszönhető. Gyengébb fejlettségi szint jellemzi a świętokrzyski és a keleti határmenti régiókat (warmińsko-mazurski, podlaski, lubelski, podkarpacki). Közös jellemzőjük a kevésbé hatékony mezőgazdaság, a fejletlen szolgáltatás és ipar, a humán erőforrás gyenge

minősége, az alacsony urbanizációs mutató és mindezek függvényeként a külföldi működő tőke hiánya.

A területi különbségek mellett gyakorta hangsúlyosan jelennek meg az intra-regionális eltérések is. Országos szinten a legnagyobb belső különbségek a mazowiecki és śląski vajdaságokat jellemzik.

2.9. Neoklasszikus növekedési modell

Ebben a fejezetben a Barro, Sala-i-Martin és Mankiw által kiterjesztett Solow-féle neoklasszikus növekedési modellt ismertetem és alkalmazom a későbbiekben a lengyel régiók közötti konvergencia vizsgálatában.

2.10. A lengyel regionális fejlődés a neoklasszikus növekedési modell alapján

Ebben a fejezetben a neoklasszikus modell segítségével a lengyel vajdaságok meghatározott adatsorai között tárom föl a gazdasági összefüggéseket, megvizsgálva, hogy ezek megegyeznek-e a korábban bemutatott empirikus tényekkel.

Jelen tanulmány az előzőekben vázolt folyamatok fényében az alábbi kérdésekre keresi a választ:

1. Vajon a Lengyelország regionális szerkezetében bekövetkezett változások egyensúlyi folyamatnak tekinthetők-e?
2. Amennyiben ez egyensúlyi folyamatokat tükröz, milyen mértékben közelednek egymáshoz a régiók, vagyis a lengyel régiók divergálnak, vagy konvergálnak? (A hipotézis maga az, hogy a lengyel régiók az elmúlt tizenöt évben divergáltak.)
3. Milyen tényezők vannak hatással az egyensúlyi szint változására?

A kérdések megválaszolására, a regionális egyensúlyi szint meghatározására a kiterjesztett neoklasszikus növekedési modellt használom. Vállalkozásom nem könnyű feladat. Egyrészt azért, mert az Európai Unióhoz történt csatlakozás számos bizonytalansági tényezőt hordoz magában, így a fejlődési trendek ütemének változása várható. Másrészt további problémát jelentett számomra, hogy a Lengyelországban lezajlott közigazgatási reform (1999) eredményeképpen a területi, statisztikai adatok bázisa nem teljesen tisztázott és megbízható. Némely esetben jellemző a történelmi adatok teljes vagy részleges hiánya,

ami jelentős mértékben megnehezíti a fejlődési problémák makro-statisztikai megközelítését a modell szempontjából.

A fejlődés és az ezzel kapcsolatos fejlettség olyan összetett fogalmak, amelyek nehezen definiálhatók, mert az értéktartalmukban nincs közmegegyezés. "Az érték meghatározottság akkor kapcsolódik egy-egy folyamat értelmezéséhez, amikor a változás fogalma helyébe a fejlődés kerül (...). Nehezíti a fogalom meghatározását, hogy jellemzően nem egy könnyen mérhető mennyiségi, hanem soktényezős minőségi fogalomról van szó." (Nemes, 236. old.)

Ezért is célom a megfigyeléseket, elemzéseket az alkalmazott kutatásom igényeinek megfelelően újraértelmezni.

Általánosságban meg kell állapítanom, hogy a fejlődés két elemből áll, a növekedésből és a struktúraváltozásból, amelyek együtt új jelenséget hoznak létre. A két fogalom eltérő, a növekedés mennyiségi változást jelöl, a fejlődés pedig egy magasabb rendű állapot felé történő elmozdulásra utal. A gazdaság növekedése többnyire a gazdaság fejlődését, a térség potenciális kibocsátásának a bővülését szolgálja, de vannak kedvezőtlen hatásai is.

A gazdasági növekedés hatása a területi fejlettségre kettős lehet. Egyik a konvergencia, ami azt jelenti, hogy az általános gazdasági növekedés új erőforrások bevonását igényli, a szétterülő gazdasági növekedés hatására egyre fejlettebb környezet jön létre. Az optimális gazdasági növekedés velejárója a regionális különbségek csökkenése. (Ellentétes esetben a divergencia jelensége lép fel). Myrdal elmélete szerint a magára hagyott gazdaságban nőnek a fejlettségi különbségek, az a tendencia tapasztalható az egy főre jutó jövedelem statisztikák alapján is, hogy a fajlagos jövedelmek közötti különbség nő. Elmélete szerint a gazdasági növekedés hatására a régiók divergálnak. Amiből a Máté-effektus (Biblia) következik: a gazdagabbak még gazdagabbakká lesznek, a szegények pedig még szegényebbekké. Szerinte a gazdasági növekedés fejlettségre gyakorolt hatása annak a függvényében alakul, hogy a gazdaság milyen innovációs képességgel rendelkezik.

Egy-egy régió gazdasága sajátos törvényszerűséggel rendelkezik. A regionális fejlődésnek alapvető egyensúlyi feltételei vannak. Amennyiben egy nemzetgazdaságban a kapcsolódó térségek között jelentős gazdasági diszharmónia van, akkor a különböző régiók dezintegrálódhatnak, és ez még nagyobb fejlődésbeli különbségekhez vezet. A régiók közötti különbségek egyrészt az eltérő társadalmi-, gazdasági adottságokra, valamint ezek kihasználtsági fokára, ill. nemzetgazdasági szinten az egyes régiók közötti együttműködés

zavaraira vezethetők vissza (természetesen külföld felé zárt gazdaság manapság nem létezik). Az egyedi belső adottságok és lehetőségek, valamint az ebből származó előnyök/hátrányok nem függenek külső feltételektől. Viszont a külső kapcsolatok a régió fejlődésére jelentősen hatnak, differenciáló, vagy nivelláló hatásuk van.³

Az egyenlőtlenség (közgazdasági iskolánként sokszor merőben eltérően) több tényezőre vezethető vissza. Klasszikus felfogás szerint jelentősége lehet a természeti, földrajzi adottságoknak is.

A regionális szerzők többsége a működő tőke jelentőségét emeli ki első helyen. Minél nagyobb a tőke (humán tőke is) koncentrációs képessége, annál nagyobb lehetőségei vannak a gazdasági fejlődésnek. (A tőke hiánya rendkívül negatívan hat a gazdasági szerkezetre, különösen az infrastruktúra fejlesztése területén). További differenciáló tényező a régióknak a munkamegosztásban elfoglalt helye, relatív zártsága. Az áruszerkezet aszimmetriája a térség sebezhetőségét, strukturális hátrányait fejezi ki (ez érvényesül pl. olyan monokulturális régió esetében, amely a következő jellemzőkkel bír: a termékei alacsony diverzifikáltságuak és feldolgozottsági fokúak, ezért szinte teljes mértékben magas hozzáadott értékű importra szorul, azonban ezt nem ellentételezi magas hozzáadott értékű exporttal). Végül, de nem utolsó sorban megemlítem a belső piac nagyságát, keresletszerkezetét és a fogyasztói preferenciákat, mint szintén kulcs magyarázó faktorokat. Tehát, mint a teljesség igénye nélküli felsorolásból is látható, számos tényező gyakorol befolyást az egyes régiók fejlődésére, amely magyarázatok mindegyike egy-egy jelentős közgazdasági iskola instrumentumait használja érvelésében. Talán ez a kutatás annyiban eltérő, hogy a neoklasszikus iskolán túl számos primer kutatást (pl. interjúk), ill. bőséges szekunder adathalmazt vizsgál.

2.1. Konvergencia fogalma

A neoklasszikus modell fő tulajdonsága, hogy lehetővé teszi a feltételes konvergencia (σ -konvergencia) előrejelzését. Ez akkor használható, ha a növekedési ráta pozitív összefüggésben van a GDP-vel és a saját egyensúlyi állapot⁴ közötti távolsággal. (A feltételes konvergencia nem azonos az abszolút konvergenciával.) Az alapkoncepció szerint a kevésbé fejlett gazdaságok gyorsabban növekednek, mint a fejlett gazdaságok, ebből

³ Horváth, Gy., Rechnitzer, J. (szerk.); „Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.” Pécs, MTA RKK, 2000.

⁴ Az egyensúlyi állapot a nemzetközi irodalomban használt „steady state” kifejezésnek felel meg, ezeket kölcsönösen felcserélve használom ebben a fejezetben.

következik, hogy az idő folyamán a két fejlettségi szint kiegyenlítődik. A két koncepció azonos, ha a gazdaságok ugyanahhoz a steady-ponthoz konvergálnak. Továbbá ebben az esetben a neoklasszikus növekedési modell prognosztizálja az abszolút konvergenciát (β -konvergencia) is (kevésbé fejlett gazdaságok gyorsabban fejlődnek a fejlett gazdaságoknál). Így a konvergencia létezése igazolásának egyik ellenőrzési módja megvizsgálni, vajon a gazdaságok, amelyekre hasonló preferenciák és technológiák a jellemzők, közelítenek-e ugyanazon egyensúlyi állapothoz (abszolút értelemben).⁵

Ebben a fejezetben teszteljük a konvergenciát, amelyet a neoklasszikus modell segítségével alkalmazunk az ország régióinak a vizsgálatára. Bár léteznek jelentős különbségek a technológiában, a szokásokban, a fejlettségben és intézményekben egy országon belül is, ezek az eltérések átlagosan kisebbnek látszanak az országok közötti különbségeknél (persze ez alól kivételek a kontinensnyi országok, ill. ennek ellenkezőjeként az Unión belüli relatíve kicsi országok közötti eltérés ennek ellentmondhat). A vállalatoknak és a háztartásoknak (ugyanazon országban) különböző régiókban ugyanaz (vagy hasonló) a technológiákhoz (pl. know-how) való hozzáférésük, (háztartások) nagyjából hasonló preferenciákkal, szokásokkal, kultúrával stb. rendelkeznek. Továbbá ezeknek a régióknak közös a központi kormányuk, jegybankjuk, monetáris politikájuk stb., hasonló intézményi és jogi rendszerrel rendelkeznek. Ez a relatív homogenitás azt jelenti, hogy az egy országon belüli régiók nagyobb valószínűséggel közelítenek egy egyensúlyi ponthoz. Ezért az abszolút konvergencia fogalma inkább használható régiók között, mint a különböző országok között.

Elismerem azonban, hogy vitatható, hogy a régiók használata (országok helyett behelyettesítve) a konvergencia modell teszteléséhez teljesen helyén való-e, mert valóban az inputok mobilisabbak a régiók között, mint országok között. Jogi, kulturális, nyelvi és intézményi gátak kevésbé, vagy egyáltalán nem jelennek meg egy adott ország régiói között, ellentétben az országok közötti összehasonlítással (azonban pl. az EU is egyre inkább ellentmondani látszik ennek, de a WTO törekvése is hasonló). Ezért a zárt gazdaság feltételezése- a neoklasszikus modell standard kikötéseként, valószínűleg sérti a regionális adatforrások és eredmények teljes megbízhatóságát, azonban megítélésem szerint domináns tendenciák kirajzolására alkalmas.

⁵ Barro, J.R., Sala-I- Martin, X.: „Economic Growth (Second Edition)”, Massachusetts Institute of Technology, 2004.

Mindemellett, a gazdaságok dinamikus tulajdonságai (amelyek már nyitottak a tőke mozgásokra) összehasonlíthatók a zárt gazdaságokéival, ha a tőke, amely magában foglalja a humán tőkét, nem mobilis, vagy nem használható fel járulékként interregionális, valamint nemzetközi tranzakciókhoz. A konvergencia sebessége növelhető a tőkemobilitás létezése miatt. Másik eredmény, hogy a technológia, csökkenő tőke- megtérülés nélkül implikálja a nulla konvergenciát függetlenül attól, hogy a gazdaság nyitott vagy zárt.

Emellett meg kell említenem, hogy a migráció fokozza a konvergencia folyamatát. Ez lehetővé teszi a konvergencia sebességének befolyásolását.

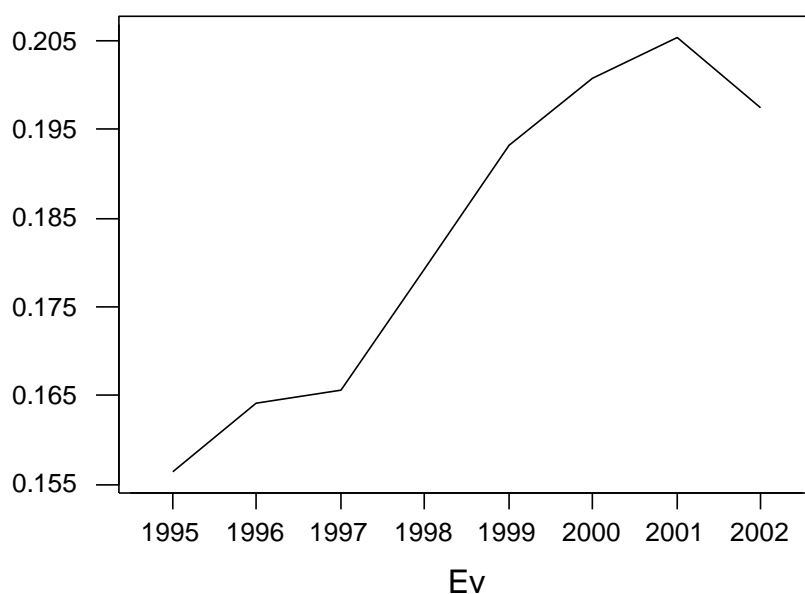
Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy annak ellenére, hogy a régiók egy országon belül relatíve nyitottak a tőke és a humán tőke mozgásokra, a neoklasszikus modell alkalmas keretet ad az empirikus vizsgálat számára.

3. A KUTATÁS EREDMÉNYEI, ÖSSZEFOGLALÁS

3.1. *Feltételes konvergencia*

A tézisfűzetben a helyigényes neoklasszikus növekedési modell helyett csak a feltételes konvergenciát vázoló fel. Az alábbi grafikon megmutatja az egy főre jutó GDP logaritmusának standard szórását 1995 és 2002 között 16 vajdaságban.

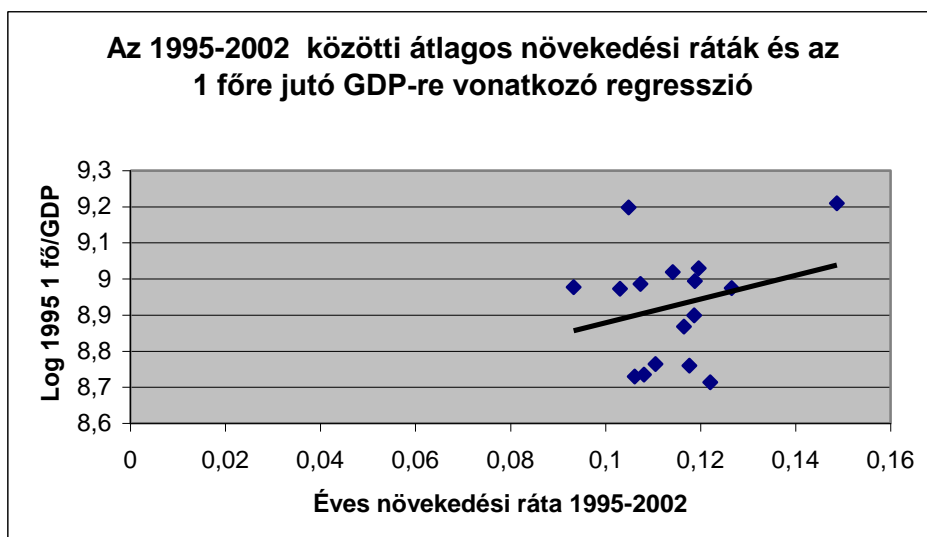
Egy főre jutó GDP szórása

A fenti grafikonon láthatjuk, hogy a különbségek folyamatosan nőttek (0.1564-től (1995-ben) 0.2054-ig (2001-ben) amikor is elérték a csúcst). 2002-ben a σ némileg csökkent 0.1975 értékig.

3.2. *Divergencia az EU-csatlakozás előtt*

Az alábbi függvény megmutatja az összefüggést az átlagos éves növekedési ráták és az 1 főre jutó GDP között a 16 lengyel vajdaság adatsoraiban.

Forrás: a szerző saját szerkesztése

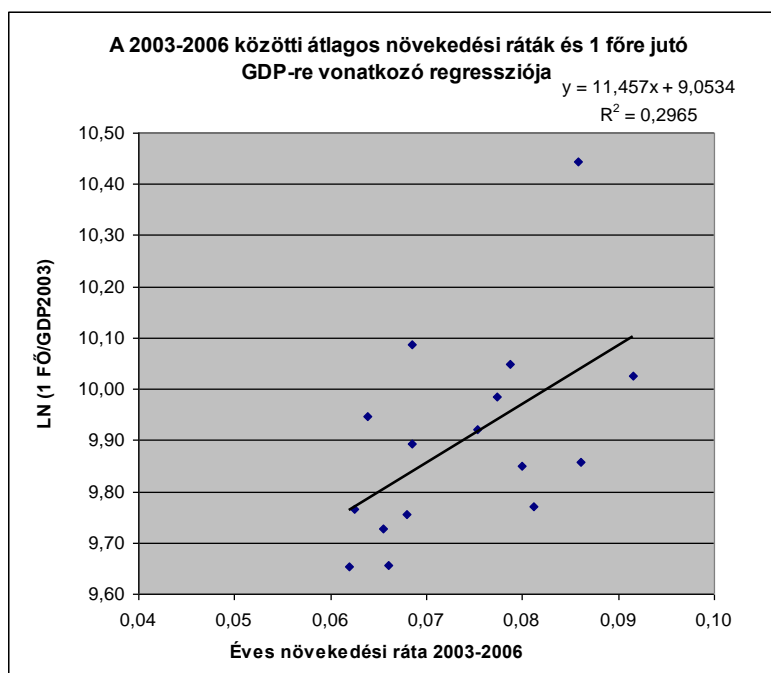
Az ábráról is láthatjuk, hogy a létező összefüggés inkább a divergenciát, mint a konvergenciát bizonyítja, azaz a különbségek a lengyel régiók között nőnek.

3.3. Divergencia az EU-csatlakozás után

3.3.1. Az EU-csatlakozás utáni regionális folyamatok

Az ország regionális folyamataiban jelentős változást hozott az Európai Unió csatlakozás, már csak a későbbiekben részletesen tárgyalt hatalmas forrásbevonás miatt is. Tézisem módosítására azonban ezen évek esetében sincs szükség, mivel a divergencia folytatódott, bár a divergencia sebessége jelentős mértékben csökkent. Ez természetesen siker, még akkor is, ha az elemzésbe csak 2003-2006 (esetenként 2007) adatai szerepelnek a statisztikai elérhetőség miatt. 2003 felvételére (csatlakozás előtti utolsó év) kizárólag az idősor megfelelő hosszának előállítása céljából volt szükség, az eredményt nem módosítja, amint ezt az alábbi ábra mutatja:

A 2003-2006 közötti átlagos növekedési ráták és a 1 főre jutó GDP-re vonatkozó regressziója

3.3.2. Az OECD elemzés a divergenciáról

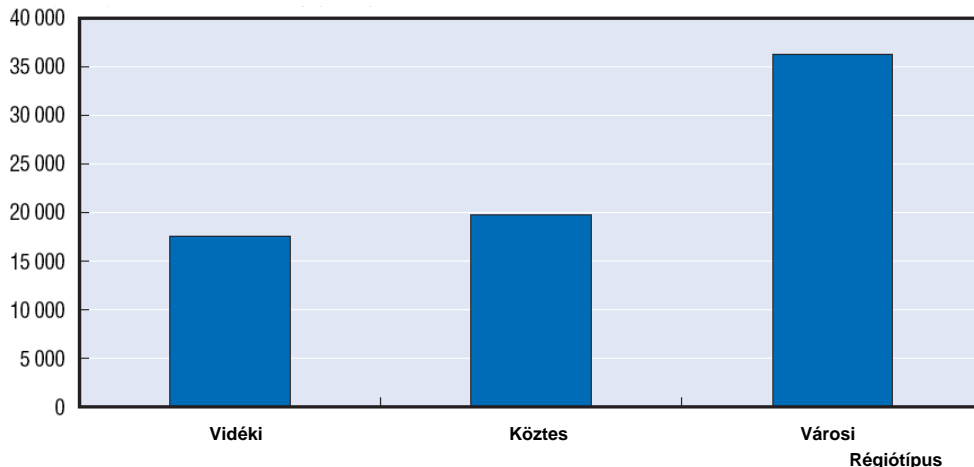
Fontosnak tartom röviden kitérni egy az EU-tól közvetlenül nem függő tekintélyes szervezet elemzéseire is kitérni az objektivitás szempontja miatt. Elemzésük összegzéseként kiemelik a növekvő regionális különbségeket, amelyek különösen három dimenzió mentén kritikusak és kezelendők. Elsőként az ország keleti és nyugati részének távolodását, másodikként Varsó és az ország összes többi területének távolodását, végül pedig az intraregionális különbségek növekedését a központi városok és a peremterületek között. Megoldásként alapvetően szintén a humán tőke, az innovációs képesség és az infrastruktúra további fejlesztését adva, kiemelve még az FDI és a vidékfejlesztés nagyon fontos modernizációs szerepét.

- Regionális fejlesztés kihívásai

Az eltérés a növekedésben a nagy városok és a rurális területek között megmaradt a csatlakozás után is, ennek csökkentése a legfőbb kihívás. Itt fő magyarázó faktorként magasabb foglalkoztatás és a termelékenység jelenik meg.

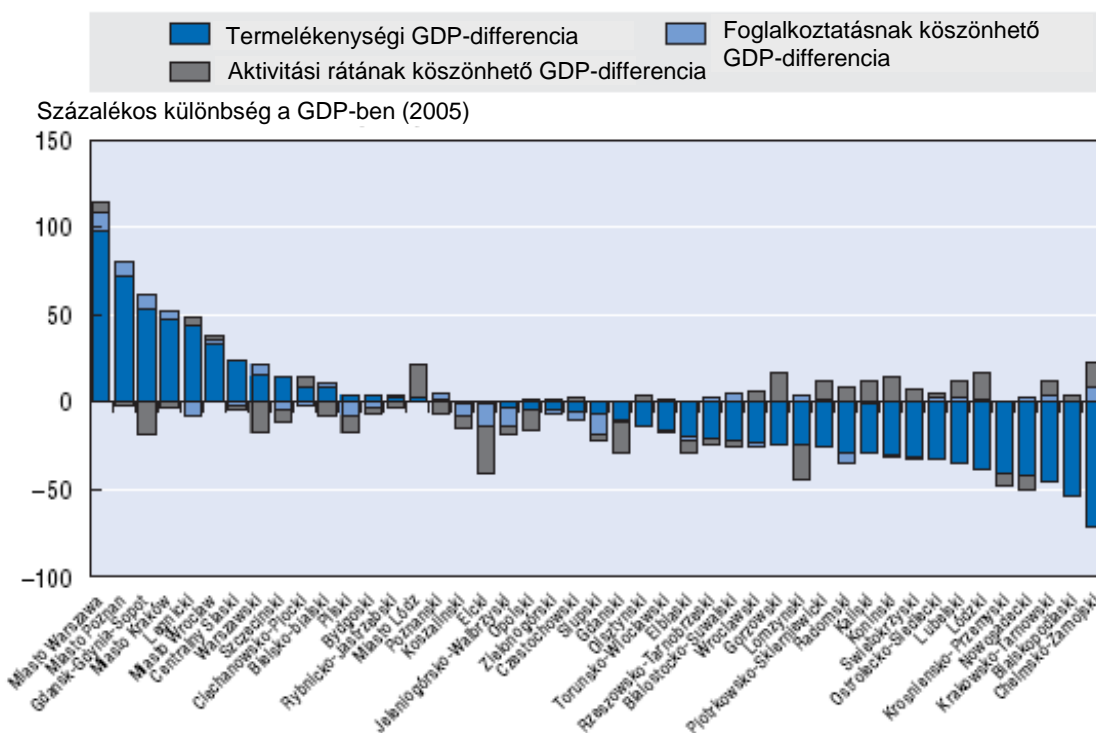
Az egy főre eső reál GDP a régiók típusa szerint Lengyelországban (2005, lengyel zloty)

Egy főre jutó reál GDP lengyel zlotyban, 2005

Forrás: OECD (2008) Regional Database alapján; in: OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009, p.55.

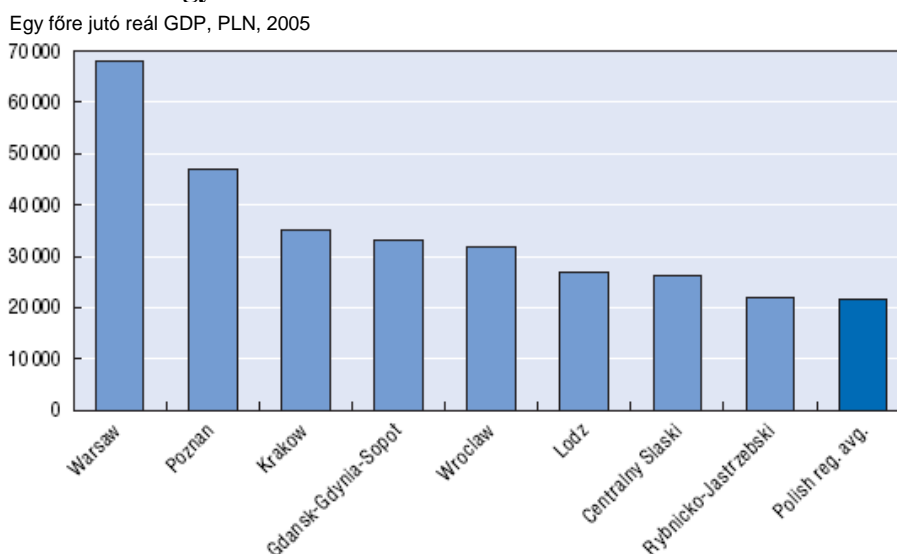
A nemzeti átlagnövekedéstől való eltérés magyarázó tényezői

Forrás: OECD, 2008 Regional database alapján végzett számítások in : OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009, p55.

Második kihívás Varsó és a többi centrum közötti divergencia megállítása, amit legfőképp a szolgáltató szektor varsói dominanciája magyaráz.

Egy főre jutó GDP a lengyel városokban 2005-ben*

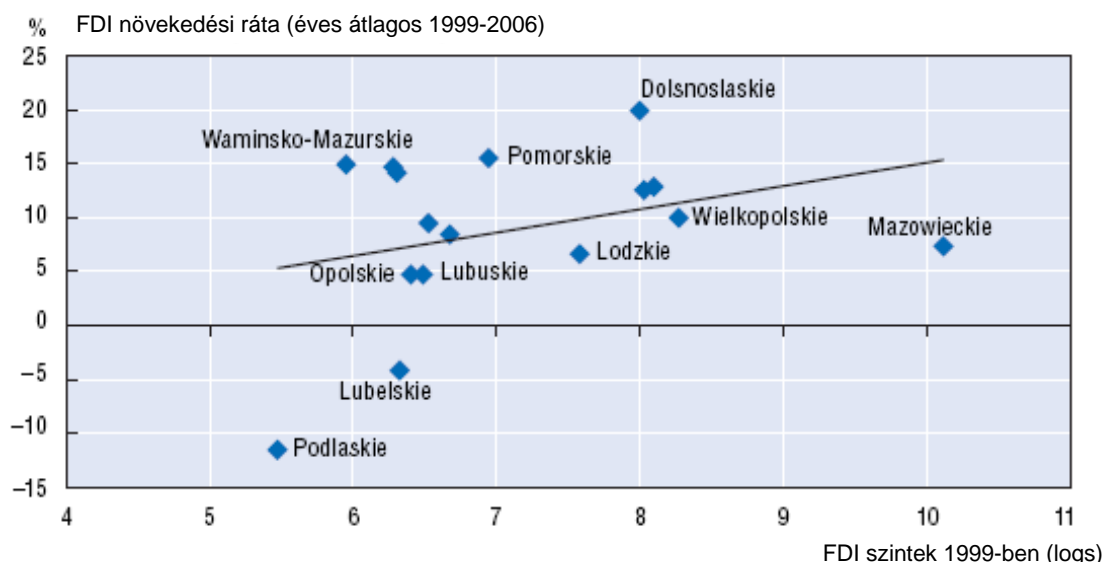

* Az ábra csak a nyolc túlnyomórészt városi területet mutatja Lengyelországban – az OECD Regionális Database definícióinak megfelelően

Forrás: OECD (2008) Regional Database alapján, in: OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009, p57.

Ami természetesen a javára dönti el a tőkevonzó képességet is.

Növekvő különbségek a működő tőkevonzó képességben (FDI-növekedés és a kezdeti szintek*)

*Az adatok TL3-szinten nem állnak rendelkezésre

Forrás: OECD (2008) Regional Database alapján, in: OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009, p58.

Ezen területen a megoldás a humántőke további fejlesztésén túl a nagyvárosok specializálódása néhány kiemelt tudásalapú területre, amelyen keresztül direkt módon is kapcsolódhatnak a világgazdaság és az EU gazdasági keringéséhez, ezáltal az ország gazdasági növekedésének méginkább a motorjaivá válva.

Harmadikként pedig a rurális területek szerepének a megtalálása, fejlesztése szerepel, ami sajnos még mindig csak zömében alacsony hatékonyságú mezőgazdasági termelést jelent. Ebben jelentős változást a négy uniós év nem hozott. Tapasztalatként elmondható, hogy jelentősen kell növelni és minőségében, célzottságában is javítani a terület pénzügyi transzfereit, növelni a szociális védelmet, különös tekintettel a foglalkoztatás védelmére és a KAP lehetőségeinek hatékony felhasználására.

Összegzésképp elmondható, hogy minden „korai betegsége” ellenére az EU csatlakozás kihasználása mind az ország, mind a régiók, mind pedig a lakosság érzete alapján sikeres volt.

3.3.3. Összefoglalás

Az ebben a fejezetben bemutatott vizsgálatok azt bizonyítják, hogy a lengyel régiók divergálnak, évente kb. 2%-os sebességgel, vagyis a szegényebb régiók lassabban fejlődnek a gazdagabb régióknál. (Ez nem jelenti azt, hogy mindannyian ne fejlődjenek.)

A neoklasszikus növekedési modell alkalmazása megmutatja a konvergencia hiányát a lengyel régiók esetében. Ez a tény indirekt módon bizonyítja a divergencia létezését, vagyis a vajdaságok széttartó irányú fejlődését. Ezt a hipotézist a korábbi fejezetben bemutatott szekunder adatforrású (ill. kisebb részt primer ellenőrző funkciójú interjúk, amelyeket nem szerepelteték a bizonyítás során, csupán „személyes” megerősítésként szolgáltak) empirikus elemzések is alátámasztják. Tehát az eredeti hipotézist fenntartom, bizonyítása eredményes volt.

Kutatásom eredményeként (tézisek) azon megállapításokra jutottam, hogy Lengyelországban a rendszerváltás óta eltelt időszakban fokozódtak a regionális különbségek, amit sikerült matematikai egzaktsággal is bizonyítani. Ennek okai többek között a makrogazdasági szerkezet átrendeződésében keresendő (pl. a nehézipar „kontrasztos” leépülése).

Továbbá a kétségtelenül érzékelhető központi erőfeszítések az infrastruktúra, oktatás, környezeti állapot stb. fejlesztésére nem tudta megállítani a divergencia folyamatát (ennek mélyebb okait ezen dolgozat keretében, terjedelmi okok miatt, nem lehetett feltárni).

Végül pedig Lengyelország szocialista iparosítása előtti történelmi korszakának regionális differenciáit ez az iparosítás valamelyest mérsékelte, de nem szüntette meg. Azonban nem alakult ki olyan erőteljes koncentráció, mint hazánkban (Budapest), a vajdasági központok mindegyike jutott jelentősebb forrásokhoz. Ugyanakkor a régiókon belül a város- falu közti különbségek fokozódtak, ami a rendszerváltás után minden területre jellemző erőteljes differenciálódássá vált.

Összegzésképp elmondható, hogy a növekedési illetve konvergencia kérdések Adam Smith óta a közgazdasági érdeklődés horizontján szerepelnek, hol központi, hol kevésbé centrális kutatási területként. Nagy lendületet a hetvenes évek stagnálása és gazdasági útkeresése után vett a társadalmi-politikai érdeklődés miatt, hiszen fontos volt helyreállítani a korábbi növekedési ütemet, a társadalmi jólét fenntartása érdekében. Ennek a megoldása a mai transzformációs gazdaságokban is fontos, hiszen az újabb iparágak és fejlesztési politikák (környezetgazdálkodás, regionális gazdaságtan, informatika, logisztika stb.) jelentős hatást gyakorolnak az egyes országok és régiók növekedési irányaira, ütemére ill. azok minőségére. Hiszen ma már pontosan tudjuk, hogy a növekedés fenntarthatósága (környezetvédelmi, humántényezők stb. szempontjából), „minősége” hasonlóképp fontos, mint a mértéke. Ezenkívül a növekedés érdeklődésre tart számot a régiók és az országok közötti egyre kíméletlenebb verseny miatt is, ami egyes régiókat a nyertesek, másokat pedig a leszakadók táborába sorol. Természetesen egy országon belül a regionális kohézió „megoldása” nem pusztán gazdasági, hanem szociális, társadalmi oldalról is fontos. Ebből a szempontból a kapott eredmény a lengyel régiókról még kritikusabb. A trendváltás mielőbbi megalapozása sürgős állami, regionális, gazdasági és ösztársadalmi feladat, még akkor is, ha az Unió csatlakozás sikeres kihasználása okán a divergencia sebessége az utóbbi években csökkenő.

4. SUMMARY

Divergence in Polish regional system

The global economy is driven by three interlocked processes: globalization, competition and innovation. None of them would be possible had not the other two existed.

During the last 10-15 years a growing territorial polarization is observed. The growth of the territorial differences can be explained on the grounds of the exogenous and the endogenous factors of development. These disparities are both the products of more distant history, and the results of recent processes.

In the present essay the development of the Polish regions is discussed. My goal is to present their current situation, dynamics of their growth more than 10 years after the political system transformation. The voivodeships development is described by means of economic, social, and environmental sources, in which mutual relationships and proportions determine their growth path.

The growth rates of recent years and the traditional industrial structures do not support the thesis of quick convergence. However, the main regions and the Western border territories are developing dynamically. Consequently, a relatively durable gap can be expected, as well as increased regional differentiation within the country.

In these underdeveloped Polish regions, bigger structural barriers have been met, where a significant participation in agriculture, mining, weapon industry, and former state farms are found. These areas are the primary beneficiaries of the state subsidies that initiate the restructurisation and diminish the social issues.

Proper macro politics are required, the goals of which are economic growth, decentralization and regional endogenous potential movement, which will enable Poland to reach the European Union's level of development.

5. PUBLIKÁCIÓK

Pusztai József: A kistérségek versenyképességének tényezői, In: A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben, 2001, Csíkszereda, Románia, konferenciakötet

Pusztai József: „A Baranyai és vasi falvak gazdasági, társadalmi helyzete (1.); Falu, Város, Régió. 1999/10. Kiadó: VÁTI Kht. Budapest

Pusztai József: „A Baranyai és vasi falvak gazdasági, társadalmi helyzete (2.); Falu, Város, Régió. 2001/2. Kiadó: VÁTI Kht. Budapest

Pusztai József: „A lengyel regionális fejlődés a neoklasszikus modell alapján” In: Tér és társadalom, MTA Regionális Kutatások Központja, 2005. 3-5.

Pandurics Anett – Pusztai József (2006): MPL - egy új márka a logisztikai piacon, Marketing & Menedzsment, XL. évfolyam. 5-6. szám, pp.94-105.

Fordítás:

Jose Manuel Gandara: Curitiba p223-237.

In: Regional Development in the European Union, Pécs, 1998, JPTE-KTK

The Economic Development Strategy for North Yorkshire, 1997. április

Megjelenés alatt:

Pusztai József: Lengyelország regionális folyamatai az EU csatlakozás után, In: Tér és társadalom

Pusztai József- Pandurics Anett: Antalís, egy sikeres reorganizáció, In: Marketing és Management

Néhány interjú:

Gazdasági díj, elismerés: